

Imnuri gnostice

IMNUL PERLEI • IMNUL LUI IISUS
CÂNTUL DE NUNTĂ AL ÎNȚELEPCIUNII

Traducere și cuvânt-înainte:

SIMION VOICU

Comentarii și note:

G.R.-S. MEAD

EDITURA HERALD
București

CUPRINS

CUVÂNT-ÎNAINTE

5

IMNUL PERLEI SAU IMNUL VEȘMÂNTULUI DE SLAVĂ SAU IMNUL SUFLETULUI

NOTĂ INTRODUCTIVĂ	15
IMNUL PERLEI	19
COMENTARIU	35
<i>Perla</i>	35
<i>Egiptul</i>	37
<i>Pilda fiului risipitor</i>	40
<i>Dubla Filiație</i>	41
<i>Cei doi Mesageri</i>	50
<i>Geografia alegorică</i>	51

CÂNTUL DE NUNTĂ AL ÎNȚELEPCIUNII SAU ODA SOPHIEI

NOTĂ INTRODUCTIVĂ	57
CÂNTUL DE NUNTĂ AL ÎNȚELEPCIUNII	61
COMENTARIU	67
<i>Sărbătorile nupțiale siriene</i>	67
<i>Cântarea cântărilor</i>	68
<i>Căsătoria sacră în cabală</i>	70
<i>Căsătoria sacră în scrierile lui Philon din Alexandria</i>	72

<i>Căsătoria sacră în Noul Testament</i>	77
<i>Înțelepciunea</i>	80
<i>Căsătoria sacră în gnosticismul creștin</i>	87
<i>Căsătoria sacră în gnoza trismegistă</i>	91
<i>Căsătoria sacră în Oracolele caldeene</i>	92
<i>Căsătoria sacră în misteriiile mithraice</i>	94
<i>Șapte</i>	96
<i>Corul eonilor</i>	100

IMNUL LUI IISUS

NOTĂ INTRODUCȚIVĂ	103
IMNUL LUI IISUS	111
COMENTARIU	117

ALTE IMNURI (FRAGMENTE)

I	141
II	142
III	144

ANEXE ÎN LIMBA GRECĂ

IMNUL PERLEI	149
CÂNTUL DE NUNTĂ AL ÎNȚELEPCIUNII	157
IMNUL LUI IISUS	159
INDEX GENERAL	161
BIBLIOGRAFIE	167

CUVÂNT-ÎNAINTE

Până la descoperirea manuscriselor copte de la Nag Hammadi (Egipt, 1945), informațiile noastre despre ceea ce îndeobște este cunoscut sub numele de gnosticism proveneau din scrierile creștinismului primar, din tratatele polemice ale ereziologilor creștini sau din unele fragmente diseminate în operele unor scriitori păgâni. Prin urmare, nu a existat nicio informație de primă mână, niciun contact direct cu scrierile gnostice care să permită înțelegerea caracteristicilor și a raporturilor istorice și doctrinare ale acestui sistem cu creștinismul, în special.

Căutând să descopere elementele definitorii ale gnosticismului în expresia lui creștină în raport cu creștinismul tradițional, Adolf Harnack arăta că: „Teoriile gnostice reprezintă [...] o elenizare radicală și timpurie a creștinismului, cu respingerea Vechiului Testament în timp ce sistemul catolic (adică, apostolic și universal), o secularizare, o elenizare care s-a făcut treptat și cu păstrarea Vechiului Testament”¹. Un alt savant german găsea cauza disjungerii celor două sisteme în altă parte: „Gnoza este o întoarcere către originile sale orientale, o reorientalizare la fel de extremă a creștinismului”². În sfârșit, Wilhelm Bousset a pus gnosticismul pe seama unor vechi surse babiloniene și

¹ *Lehrbuch der Dogmengeschichte*, ed. I, Tübingen, 1886, I.

² Hans Lietzmann, *Geschichte des Alten Kirche*, I, *Die Anfänge*, Berlin, 1932.

persane, declarând că acesta: „este înainte de toate o mișcare precreștină cu propriile sale rădăcini. Prin urmare el trebuie înțeles [...] în propriii săi termeni, și nu ca o mlădiță sau un produs al religiei creștine¹. Acestor trei concepții li se adaugă numeroase alte ipoteze ale unor teologi mai vechi sau mai noi, care au speculat pe marginea raporturilor indubitabile pe care gnosticismul le are cu creștinismul primar, iudaismul primelor două secole d.Hr., misteriiile grecești și religiile orientale.

Desigur, nu ne propunem aici să intrăm în problematica gnozei și a gnosticismului, aceasta fiind tratată pe larg în altă parte². Trebuie însă să reținem ideea că nu e legitim să operăm cu gnoza ca și cum ar fi un tot unitar, având în vedere că „variația” constituie însăși legea gnosticismului³.

Trăsăturile esențiale ale gnozei pot fi extrase cu ușurință din tradițiile gnostice, chiar dacă aparțin învățăturilor unor școli diferite. Avem mai întâi însăși ideea de „gnoză”, ce derivă dintr-un cuvânt grecesc care înseamnă „cunoaștere (transcendentă)”, „înțelegere (spirituală)”, „introspecție”, și care a ajuns în cele din urmă să definească întregul sistem. Toate școlile gnostice considerau această *gnosis* ca fiind calitatea indispensabilă a ființei care permite, în urma unui complex proces de autocunoaștere, dobândirea ilu-

¹ W. Bousset, *Kyrios Christos*, ed. I, Göttingen, 1913; ed. a II-a, 1921.

² Vezi în acest sens: Ch. H. Puech, *Despre gnoză și gnosticism*, trad. Cornelia Dumitru, Ed. Herald, București, 2018; *Evangheliile gnostice*, trad. Anton Toth, ed. a 7-a, București, 2020; Mansel, *Ereziile creștine din primele două veacuri*, trad. Laurian Kertesz, Ed. Herald, București, 2008.

³ Faptul a fost subliniat de toți ereziologii, de exemplu de Irineu, *Adv. haer.*, I, 11, 1, și de Eusebiu, *H.E.*, IV, 7. Perpetua schismă ca fatalitate a gnosticismului a fost pusă bine în lumină de Tertullian, *De descriptione haereticorum*, 42. (Ch.H. Puech, *Despre gnoză și gnosticism*).

minării și, prin ea, a mântuirii: „Iisus a spus: «Dacă vei da la iveală ce se află în lăuntruul tău, ceea ce vei da la iveală te va salva. Dacă nu vei da la iveală ce se află în lăuntruul tău, ceea ce nu vei da la iveală te va distruge»”.¹

Învățătorii gnostici predicau această cunoaștere spirituală (*gnosis*) în timp ce, spuneau ei, învățătorii tradiției ortodoxe erau adepți ai credinței (*pistis*). Până când gnosticismul nu a fost eradicat, ultimii nu au obosit să înfiereze „știința (*gnosis*) mincinoasă”² a primilor. Mai toți ereziarhii creștini au preluat termenul de *gnosis* pentru a-l aplica oricărei învățături ce se deosebea de „gnoza adevărată” a Bisericii. Episcopul Irineu, cârmuitor al bisericii din Lyon (180 d.Hr.), a scris cinci volume intitulate *Respingerea și nimicirea falsei Gnoze*, care începe cu promisiunea lui de a „înfățișa părerile acelor care acum predică erezia [...] pentru a arăta cât de absurde și nepotrivite cu adevărul sunt afirmațiile lor [...] fac acest lucru [...] ca voi să-i puteți îndemna pe cei apropiați să se ferească de un asemenea abis de nebunie și blasfemie împotriva lui Hristos”.³

Reprezentanții acestei „gnoze mincinoase” își spun de multe ori „gnostici”, adică „oameni ai înțelegerii”, iar în scrierile lor se fac dese referiri la o „cunoaștere” de tip special: „Aceștia nu urmăreau vreo cunoaștere filosofică ideală sau vreo cunoaștere de tip intelectual sau teoretic, ci o cunoaștere care avea în același timp un efect eliberator și mântuitor. Conținutul acestei cunoașteri sau înțelegeri

¹ „Evanghelia după Toma”, în vol. *Evangheliile gnostice*, trad. Anton Toth, ed. a 7-a Ed. Herald, București, 2020.

² I Tim. 6:20.

³ Irineu, *Adv. Haer*, Prefață.

este în primul rând de ordin religios, în măsura în care se raportează la om, la lume și la Dumnezeu, dar și pentru că nu se bazează pe investigația personală, ci pe medierea divină. Este o cunoaștere obținută prin revelație, pusă la dispoziția celor aleși care sunt capabili să o primească și are astfel un caracter ezoteric”¹.

Astăzi este foarte dificil, chiar după importanțele clarificări aduse de descifrarea codexurilor de la Nag Hammadi, să fie degajată o concepție generală despre școlile și curențele gnostice. Totuși, dincolo de atitudinea lor comună puternic antiiudaică, se constată în majoritatea tradițiilor existența unui fond comun de idei ce constituie construcția lor de bază.

Astfel, la baza gnozei se găsește o concepție dualistă despre lume care îi determină toate afirmațiile la nivel cosmologic și antropologic. Acest dualism este asociat sau, ca să spunem mai exact, întrețesut cu o concepție monistă ce este exprimată în dezvoltarea ascendentă și descendentă a „scânteii” divine și care stă la baza identificării omului cu divinitatea (exprimată clar în ideea Dumnezeului „Om”). În acest „dualism pe fond monist” este întipărită doctrina Dumnezeului în gnoză, care e determinată în principal de ideea „Dumnezeului necunoscut”, aflat dincolo de tot ce este vizibil sau sensibil, și care încorporează „plenitudinea” (Pleroma) de îngeri și alte ființe cerești, fie acestea idei personificate (abstracții) sau ipostaze.

Un rol important este jucat de creația lumii (cosmogonia), care are drept scop explicarea condiției actuale a

¹ Kurt Rudolph, *Die Gnosis: Wesen und Geschichte einer spätantiken Religion*, Kochler/Amelang, Leipzig, 1977.

omului, îndepărtat de Dumnezeu, și care astfel ocupă un loc considerabil în texte. Latura din această concepție dualistă despre lume care se opune polului divin – deseori descris ca fiind „lumină” – este „întunericul”, care este la rândul său descris în diferite feluri, dar mai ales în termeni de ordin fizic, precum materie și corp, sau psihologic, precum uitare sau ignoranță.

Totuși, în cadrul gnozei, tărâmul acestui pol antidivin este foarte extins: ajunge chiar și până la cerurile vizibile și include lumea aceasta și arhonții care o țin în robie, în special creatorul lumii cu trupele sale auxiliare, planetele și semnele zodiacului. Întreaga perspectivă a Antichității târzii – cu ideea sa de putere a sorții (grecescul *heimarmene*) care domină zeii, lumea oamenilor – este aici parcă strânsă la un loc și marcată cu semnul negativ. Această lume devine o închisoare din care nu există scăpare, în afară de actul eliberator al Dumnezeului transcendent și al ajutoarelor sale care deschid o cale prin intermediul căreia omul (strict vorbind, doar o mică parte din om, adică scânteia divină) poate să se elibereze. Aici își are rădăcinile doctrina gnostică a mântuirii (soteriologia). Aceste elemente ocupă desigur cea mai mare parte din sisteme, din moment ce se raportează direct la situația actuală a oamenilor.

În fine, gnoza mai conține o „doctrină a lucrurilor de pe urmă” strâns legată de cosmologie și soteriologie în general, o eschatologie care nu constă doar în eliberarea sufletului ceresc, ci are și o semnificație cosmică¹.

*

¹ Vezi K. Rudolph, *op. cit.*

Producția „literară” a gnosticismului elaborată între secolul I și jumătatea secolului al IV-lea d.Hr. a fost impresionantă, iar varietatea ei uimitoare. Ezeziologul Irineu, de pildă, se plânge că gnosticii se laudă pretutindeni cu cele peste treizeci de evanghelii ale lor. La acestea trebuie adăugate apocalipse, imnuri, texte cu caracter mitologic sau magic. Cele mai multe dintre scrierile lor foloseau terminologia creștină, inconfundabil legată de o moștenire iudaică, susținând că oferă tradiții despre Iisus care sunt secrete, ascunse de „cei mulți”.

Deși în secolul al IV-lea gnosticismul pierdea teren, multe dintre lucrările gnostice, majoritatea scrise în secolele al II-lea și al III-lea au fost traduse din greacă în coptă, limba vorbită de creștinii din Egipt. Înainte de 1945, doar câteva dintre aceste texte gnostice erau cunoscute, fiind descoperite în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea.

Primul dintre aceste texte a fost *Pistis Sophia*, păstrat în *Codex Askewianus*, care a fost cumpărat după moartea lui Antoninus Askew de către British Museum în 1785¹. *Pistis Sophia* constă din dialoguri purtate de Iisus cu discipolii săi, între care Maria Magdalena ocupă un loc de prim rang. Al doilea manuscris gnostic descoperit în secolul al XVIII-lea este *Codex Brucianus*, numit astfel după descoperitorul său, James Bruce, care l-a cumpărat în Egipt, în 1773; din 1848 figurează în *Bodleian Library*, Oxford. Manuscrisul conține două texte, *Cartea lui Jeu* și *Tratatul fără nume*. În 1896 Muzeul de stat din Berlin a cumpărat un codex de origine coptă

¹ Cea mai bună ediție savantă a acestui text a fost publicată de Carl Schmidt, în 1925.

ce fusese descoperit la Akhmim (Egipt); acesta a fost înregistrat ca *Papyrus Berolinensis* 8502 și conține trei lucrări gnostice: *Evangelia Mariei*, *Apocriful lui Ioan* și *Sophia lui Iisus Hristos* precum și o lucrare negnostică, *Faptele lui Petru*. Acestea au fost publicate abia în 1955 de către Walter Till. În sfârșit, în 1945 a fost descoperit marele depozit de manuscrise de la Nag Hammadi, ce conține 13 codexuri (și în care figurează treizeci de tratate). Publicarea acestora s-a făcut de către o echipă internațională de specialiști, a durat aproape treizeci de ani și a dat naștere unui volum impresionant de lucrări exegetice.

Textele cuprinse în ediția de față – *Imnul Perlei*, *Imnul lui Iisus*, *Imnul de nuntă al Înțelepciunii* și alte fragmente de imnuri – păstrează caracteristicile generale ale celor mai multe producții literare gnostice. Amplele și deopotrivă profunde comentarii și note ale lui G.R.S. Mead reușesc să evidențieze atât conținutul ideatic, doctrinar al acestora, cât și multiplele raporturi pe care ritualurile descrise în ele le au cu alte tradiții, indicând astfel convingător posibilele surse de inspirație ale gnozei, cât și caracterul sincretic al acesteia.

Simion Voicu

IMNUL PERLEI

sau

IMNUL VEȘMÂNTULUI DE SLAVĂ

sau

IMNUL SUFLETULUI

IMNUL PERLEI

1. *Pe când eram copil¹, locuind
în casa Tatălui meu²*
2. *și mă bucurau îmbelșugarea și desfătarea
celor care mă creșteau³,*
3. *din Răsărit⁴, patria noastră, părinții mei
m-au pregătit și m-au trimis într-o călătorie.*

¹ Cuvintele de început par să sugereze, din punct de vedere uman, Nașterea Naturii hristice și starea acesteia înainte să coboare în manifestare. „Copilul” ar putea fi înțeles ca reprezentând Scânteia de lumină, așa cum era numită în mod simbolic de către gnostici; în sine, aceasta nu era o „scânteie”, ci potențialitatea Plenitudinii (*Pleroma*). În sprijinul acestei presupoziii, acesta ar putea fi considerat ca fiind „născut” în planul spiritului din starea veșnic divină a Tatălui și Mamei, din Lumina și Viața divine. „Copilul” reprezintă o anumită treaptă a inițierii, când omul din zona inferioară aduce în el însuși la naștere, adică în conștiința sa, natura spirituală sau hristică. Aceasta este caracterizată prin puritate, inocență, instinct spiritual (nu minte în starea ei rațională). Totuși, în poemul nostru, nu omul este cel care vorbește, ci Scânteia sau Filiația.

² „Casa Tatălui” sau palatul este căminul Sinelui superior.

³ Este o stare de fericire, faptele pruncului au natura fericirii; iar „cei care mă creșteau” sau hrăneau sunt brațele Vieții divine în care copilul este legănat. „Bogația” și „desfătarea” sunt caracteristicile Împărăției. Îngrijitorile sau hrănitorele pruncului divin ar putea fi mult mai bine caracterizate prin „plenitudine” și „belșug”.

⁴ „Din Răsărit”. „Răsăritul” nu face referire de multe ori la o anumită stare sau un anumit plan, ci indică mai degrabă o *direcție*, care reprezintă, ca să spunem așa, puterea străpunerii directe a planurilor. Nașterea de

4. *Și din bogăția comorii noastre
au strâns laolaltă o legătură*
5. *mare și totuși ușor de purtat¹,
pe care să o pot duce de unul singur:*
6. *aur [adus] din ținutul Gilan²,
și argintul marelui Gazzak³,*
7. *calcedonii din India,
pietre opaline din [ținutul] Kushan⁴,*

la Răsărit nu este atât o naștere *via* planuri, adică o afectare a materiei, cât o cale interioară de ajungere imediată. Însă în text termenul nu pare să fie folosit într-un sens atât de exact.

¹ „Comoara” pare să reprezinte nestematele, adică simțurile sau instinctele Minții spirituale. Se petrecea o anumită „strângere laolaltă” a acestora; acest lucru sugerează prima determinare a spațiului sau limitare a Spiritului. Aceasta era „mare” și deopotrivă „ușoară”, lesne de purtat. Comoara era purtată în „inima” omului, adică în profunzimea naturii sale.

² „Ținutul Gilan”. Gelii constituiau un popor ce ocupa provincia numită Gilan, aflată pe țărmul sud-vestic al Mării Caspice. M. Veban preferă totuși formula „ținutul celor din înalt”, la fel fiind și în greacă.

³ Gazzak sau Ganzak a fost o provincie din Atropatene (Azerbaidjan). O altă versiune greacă are aici următoarea formulare: „Argint din marile comori”.

⁴ Probabil că în spatele numelor pietrelor prețioase este ascuns un simbolism precis raportat la natura „minții formale” desăvârșite, unele dintre aceste nume având o traducere incertă. Acestea ar sugera așadar un veșmânt pur de natură formală, ce corespunde regnului mineral, cu care sufletul sau sinele este înzestrat sau împodobit. Acest veșmânt este din „aur” și din „argint”, adică are puterea „Soarelui” și a „Lunii”. „Calcedoniile” sau „agatele” sunt o enigmă, însă pietrele de culoarea curcubeului sau irizate reprezintă scipirea multicoloră a „slavei” pure sau a „aurei” purificate. Toate acestea sunt „legate” de omul spiritual prin puterea celei mai dure dintre pietrele prețioase: diamantul.

8. *și m-au încins cu [cingătoare de] diamant
din cel ce are puterea să despice fierul.¹*
9. *Și m-au dezbrăcat de veșmântul strălucitor
pe care, în dragostea lor, mi-l croiseră,*
10. *precum și de mantia de purpură²
ce fusese țesută după statura mea³.*
11. *Și au făcut un legământ cu mine
și l-au săpat în inima mea⁴, ca nu cumva să-l dau uitării:*

¹ Răspunsul la întrebarea dacă termenul „Adamant” (Diamant) este sau nu un joc de cuvinte pentru a sugera termenul Adamas (Adam, Omul Primordial) din Misterii este discutabil. Totuși, în această privință, este interesant de semnalat un pasaj din documentul naasean. Făcând referire la „Piatra” alegorică de care sufletele se agață în *Odissea*, comentatorul evreu scrie: „*Piatra* înseamnă Adamas. Aceasta este: *Piatra din capul unghiului* pe care o așez la *Temelia Sionului*. Prin această [Temelie] el [Isaia] se referă la alcătuirea omului” (H. I. 161). Compară, de asemenea, cu „Armura Lumini Răsunătoare” din *Oracolele caldeene*, II. 45.

² „Mantia de purpură”. Purpura este un simbol al regalității, poetul dedicând un imn Sufletului Regal (vezi *Oracolele caldeene*, II. 74). Hoffmann echivalează Mantia sau Toga cu *anima naturaliter divina*.

³ „Statura”, care vine etimologic de la „a sta ridicat sau drept”, poate fi comparată cu concepția referitoare la cel care „a stat, stă și va sta” din *Marea vestire* (vezi *The Gnostic Crucifixion*, p. 41). Aceasta este Mintea spirituală a omului, statornicia și stabilitatea sa lăuntrică, propria sa măsură.

⁴ „Legământul” sau Porunca ar putea fi comparată cu cuvintele unuia dintre imnurile Sophiei (P.S. 39): „Porunca ta m-a adus jos, și eu am coborât precum o putere a Haosului; și puterea mea s-a închegat în mine”. Legământul a fost scris „în inimă”, adică a fost scris în mod tainic în „sângele” spiritual al omului, în substanța vitală a acestuia. Nu a fost cioplită în minte, ci a fost scrisă în adâncul inimii, pentru a nu fi nicidecum uitată.

12. „*După ce vei purcede la drum¹ în Egipt
și vei fi adus de acolo singura perlă²*”

13. *ce zace în mijlocul mării³,
încolăcită de șarpele cu suflare zgomotoasă⁴,*

14. *vei îmbrăca [iarăși] veșmântul strălucitor
și mantia aceea care îl acoperă⁵,*

¹ În text: „vei coborî”.

² „Perla” este Gnoza vie sau realizarea Logosului în om, sau „împărăția cerului”, sau mai degrabă „domnia cerului”. Dar de ce aceste idei ar trebui să fie simbolizate printr-o „perlă” – un lucru prețios, dar produsul unei suferințe? Speculând asupra sensului avut de un fapt de ordin fizic necunoscut vechilor gnostici, am putea sugera că Gnoza vie nu poate fi căpătată fără ajutorul Puterilor opuse, fără ajutorul Vrajmașului mistic. Dintr-un anumit punct de vedere, gnoza este unirea dintre omul personal și cel spiritual. Când sinele spiritual va ajunge la desăvârșirea divină se va produce o coborâre în sferile personalității, unde oamenii și lucrurile trăiesc, ca să spunem așa, în „cochilie”. Omul spiritual trebuie să „fure” din interiorul Marii Cochilii acea piatră foarte prețioasă care este produsul îndărătniciei sau al „bolii”, adică al „Vrajmașului”.

Acest mister ar putea fi numit tot „perlă”, fiindcă, în latura esențială a lucrurilor, omul în care se naște Gnoza sau care s-a născut în Gnoză este veșnic învăluit într-o strălucire ca de mărgăritar sau esența sa devine pură ca perla. Stridia sau scoica este „cochilia” personalității, omul de „carne”. Spiritul impersonal, aflat pe o treaptă incipientă de evoluție, coboară și stimulează această substanță pentru a crea o „perlă”.

³ „Marea” este desigur Oceanul genezei, planurile manifestate sau stările de manifestare; este Oceanul vieții și al morții sau al nașterii repetate, atotdevenirea.

⁴ „Șarpele cu suflare zgomotoasă” este Typhon, Cel ce se împotrivesc, stăpânul pasiunilor sau al forțelor opozante de la nivelul formelor. O altă traducere greacă dă „șarpele sfâșietor”, iar Hoffmann redă prin expresia „cu respirație otrăvitoare”. „Otrava”, dacă „respirația otrăvitoare” este traducerea corectă, îl indică pe Typhon (Apepi); el este cauza „bolii” provocate de către Cel ce se împotrivesc.

⁵ Perla este așadar esența desăvârșită a experienței, ca să ne exprimăm astfel, pe care Veșmântul strălucitor sau de slavă și Mantia regalității o pot îmbrăca, realizându-se astfel unirea dintre superior și inferior.